

ŞİİR MECMUALARININ BİYOGRAFİK DEĞERİNE DAİR ARAŞTIRMALARA EK

Dr. İncinur ATİK GÜRBÜZ*

ÖZ: Edebiyat araştırmacısının başvuru kaynakları arasında yer alan biyografiler, tanınmış kişilerin hayatlarından bahseden eserlerdir. Klasik Türk edebiyatı söz konusu olduğunda tezkireler başta olmak üzere çeşitli umumi tarihler, Şaka'ik türündeki eserler biyografinin temel kaynakları olarak bilinirler. Ancak bunların dışında yardımcı kaynaklar olarak değerlendirilebilecek olan eserler de söz konusudur. Bu bağlamda, şairler hakkında çeşitli bilgiler barındırmaları dolayısıyla mecmualar da biyografik değere sahiptir. Mecmuaların hem biyografi amaçlı hazırlanmamış olmaları hem de içerdikleri bilgilerin doğruluklarının tartışmalı olması mecmuaların yardımcı kaynaklar olarak değerlendirilmesine yol açmıştır. Bu yazıda "*Mecmûa-i Letâif*" adlı şiir mecmuasının biyografik değeri hakkında bilgi verilerek mecmuaların biyografik yönü üzerine yapılmış olan çalışmalara eklemeler yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk edebiyatı, şair, biyografi, mecmua, Mecmua-i Letaif

An Additional Researches on Biographical Value of Poetry Collections

Abstract: The biographies, which are parts in reference guide of the literature research, are the letters about the lives of well-known people. If the classical Turkish literature is under questioning, the primary sources would be the tezkires (collection of biographies), various common history sources and works in type of Shaka'ik. However, there are works that can be considered as supplementary references except for these. In this context, the poetry collections have biographical values because they include various information about poets. However, it leads to assess the poetry collections as supplementary references since they are not prepared for the above mentioned purposes and moreover they do not reflect direct relationship to the matters under discussio. In this letter, information is given about biographical value of poetry collection called

* Yozgat Anadolu İmam Hatip Lisesi Türk Dili ve Ed. öğr., incinuratik@hotmail.com

“Mecmua-i Letaif” (Poetry collection of subtle emotions), and additions are made to the works previously done in this subject.

Key Words: Classical Turkish literature, poet, biography, poetry, poetry collection, “Mecmua-i Letaif” (Mecmua-i Poetry collection of subtle emotions).

GİRİŞ

Klasik Türk edebiyatının kaynakları arasında yer alan biyografileri Dr. Mustafa İsen, “*umumi tarihlerde yer alan biyografiler, Şakâik, te’lif, tercüme ve zeyllerinde yer alan biyografiler ve şuarâ tezkirelerinde yer alan biyografiler*” olmak üzere üçe ayırmıştır (İsen 1997/1: 7-8). Bunların yanı sıra içerisinde biyografik değer taşıyan bilgiye sahip farklı eserler de söz konusudur. Yardımcı kaynaklar olarak değerlendirilebilecek olan bu eserler arasında -şairlerin hayatlarına, eserlerine ve edebî kişiliklerine dair bilgiler bulundurması dolayısıyla-mecmuaları da sayabiliriz.

Mecmuaların biyografik yönü üzerinde son zamanlara kadar fazla durulmamıştır. Divan edebiyatı sahasında biyografi merkezli olarak yapılan çalışmalara, ağırlıklı olarak tezkireler başta olmak üzere tarih kitapları ve Şakâik türü eserler kaynaklık etmiştir. Hazırlanış amaçları itibarıyla biyografik kaynak niteliğinde olan bu eserlerin böyle bir konuma oturtulması doğaldır. Ancak biyografi, Osmanlı dönemi yazılı kaynaklarının en zengin kollarından biridir (Aksoyak 2011: 15-16) ve çok farklı türdeki eserlerde araştırma konusu olan edebî şahsiyetin biyografisini tamamlayacak bilgilerle karşılaşmak mümkündür. Bu çerçevede, biyografik bir çalışmada yukarıdaki eserlerden başka -şairin kimliği, görevi, ait olduğu zümre göz önünde bulundurularak- vefeyatlar, meşayihler ve arşiv kayıtları gibi kaynaklara da başvurulur. Ancak bu süreçte çoğu zaman mecmualar görmezden gelinir veya değerlendirmeye alınmaz. Bu görmezden gelişin arkasında mecmuaların ihtiva ettiği bilgilerin doğruluğu konusundaki endişeler yatmaktadır. Bu ayrıca üzerinde durulması gereken bir konudur.

Sayıları fazla olmasa da son zamanlarda yapılan çalışmalarda mecmuaların biyografik malzeme olarak değerlendirmesine dair önemli çalışmalar yapılmıştır¹. Bu ve benzeri çalışmalarda mecmualar bir yana, her türden eserde biyografik bilgi bulunabileceğine dolayısıyla da

¹ Bkz. Aydemir 2011, Gümüş 2205, Gürbüz 2011, Köksal 2011, Zülfe 2011. Bu çalışmalarda mecmuaların biyografi açısından değerine dikkat çekilmiş ve verilen biyografik bilgiler sınıflandırılarak mecmualardaki biyografik malzemelerden örnekler verilmiştir.

biyografi oluşturma sürecinde tarama faaliyetinin kapsam olarak geniş tutulması gerektiğine dikkat çekilmiş ve mecmuaların biyografik bilgiler açısından önemli kaynaklar olduğu vurgulanmıştır².

İçerdikleri biyografik bilgi itibarıyla ortak yönleri bulunsa da mecmualar yöntem ve amaç bakımından biyografi türü eserlerden ve tezkirelerden ayrılmaktadırlar. “*Tezkirecilik, biyografik künye yazıcılığını esas aldığı için yazarı, ortaya koyduğu eserden daha önde tutup sanatın kaynağındaki insan unsuruna yönelir*” (İsen 1997/2: 33). “*Mecmualar ise karşıt bir durum oluşturacak şekilde, şairin eserlerinden örnekler sunma amacı taşır.*” (Gürbüz 2011: 316). Yöntem olarak daha çok antoloji tipi tezkirelerle benzerlik gösteren mecmualar, içlerinde dönemin edebî zevkine ışık tutacak şiirleri barındırmanın yanı sıra şairin ve şiirin kendi dönemi içinde nasıl algılandığını göstermesi bakımından da önemli eserlerdir.

Mecmualar üzerine pek çok araştırma yapmış olan Yaşar Aydemir, bu tür eserlerde yer alan biyografik bilgileri ve bu bilgilerin biyografi çalışmalarına katkılarını maddeler halinde şu şekilde sınıflandırmıştır:

1. Şairin bizzat hayatı hakkında verilen veya aktarılan bilgiler,
2. Daha önce tezkirelerde adına rastlanmadığı halde ilk defa mecmualarda ismi geçen şair ya da yazarlar,
3. Başka kaynaklarda bulamadığımız yeni türler, eserler, şiirler,
4. Şairlerin birbirleriyle olan özel ilişkilerine dair bilgi ve belgeler,
5. Nazirelerle şairler arasında kurulan ilişkiler ve şairin edebî kişiliğinin oluşumuna ait ipuçları. (Aydemir 2011: 89)

MECMÛA-İ LETÂİF

Bu yazıda, konu üzerine daha önce yapılan çalışmalara ek olarak, geniş ölçekte biyografik malzeme içeren bir şiir mecmuasını dikkatlere sunmaya çalışacağız. *Mecmûa-i Letâif*³ biyografi konusunda içerisinde

² Bu noktada metin neşri yapılan eserlerin nüshalarının ayrıntılı bir şekilde tanıtılmasının gerekliliği vurgulanmalıdır. Zira eserin herhangi bir yerine düşülmüş bir kayıt, eserin genel içeriğiyle örtüşmese bile başka bir araştırmada bir konuyu, bir şahsın kimliğini, hayatının bir dönemini, bulunduğu edebî muhiti aydınlatabilecek bilgiler sunabilir. Bu sebeple biyografi amaçlı oluşturulmamış olsa bile her eser biyografiye hizmet etme potansiyeline sahiptir.

³ İçerisinde 251 şaire ait 1429 şiirin bulunduğu mecmuanın tespit edebildiğimiz iki nüshası bulunmaktadır. Bunlardan biri Bursa (İnebey) Yazma ve Basma Eserler Kütüphanesi 2276 numarada “*Mecmû‘atü’l-Letâif ve Sandûkatü’l-Ma‘ârif*” adıyla kayıtlıdır. Siyah meşin mukavva ciltli, kapak içleri ebru kâğıt kaplı nüsha, 217 varaktan oluşmaktadır ve 1251 şiir içermektedir. 250x160, 180x90 mm ölçülerdeki eserde aharlı, suyollu kâğıt kullanılmıştır ve her sayfada 19 satır bulunmaktadır.

oldukça zengin bilgiler barındıran şiir mecmualarındandır. Eserde şairlerin hayatları, kimlikleri, kişilikleri, meslekleri, fiziksel özellikleri gibi kalıplaşmış bilgilerin yanı sıra zaafı, kusurları, başlarından geçen önemli olaylar gibi bir mecmua için sıra dışı denebilecek tarzda bilgiler de bulunmaktadır. Zaman zaman hicve varan bu ifadeler⁴ şairler hakkında çok özgün bilgiler sunar. Bu mecmuada çoğunlukla aynı arkadaş grubuna mensup şairlere yer verilmiştir. Bu sebeple mürettibin şahsen tanıyıp dostu olduğu bu şairler hakkında verdiği bilgiler onları gündelik hâlleriyle tanımamıza yardımcı olmaktadır.

Mecmûa-i Letâif'te Şairlerin Tanıtımında İzlenen Yöntem

Mecmualarda şair tanıtımında izlenen yöntem genel olarak şairlerin sadece mahlaslarını vermektir. Bu yöntemde amaç şiirlerin karışmasını önlemektir. Ancak kimi mecmualar, aynı mahlas taşıyan şairlerin karışmasını önlemek amacıyla tezkirelere yaklaşacak nitelikte biyografik malzeme içerir. Üzerinde çalıştığımız şiir mecmuası da bu niteliktedir. Biyografi sunumunda belirgin bir sistematik yapıya sahip olmayan mecmuada şairin en ayırıcı yönü vurgulanmıştır. Bu noktada meslek en sık gönderme yapılan bilgidir. Bunun dışında memleket, ad, akrabalık ilişkileri de üzerinde durulan hususlardandır. Yine hiciv niteliğindeki ifadeler dikkat çekicidir.

Biyografik bilgilerin takdiminde dikkati çeken bir diğer husus da şairler hakkında sadece tek bir bilginin sunulmamış olmasıdır. Aynı anda meslek, memleket gibi bilgiler verilebilmektedir. Bu bilgilerin şairlerin farklı şiirlerinde değiştiği görülmektedir.

Mecmûa-i Letâif'te yer alan biyografik bilgi ve değerlendirmeleri şu başlıklar altında inceleyebiliriz:

1. Şairlerin İsim, Unvan ve Lâkapları İle İlgili Bilgiler:
Mecmûa-i Letâif adlı şiir mecmuasında şair tanıtımında kullanılan ilk yöntem “*Bezmî* (24⁵, 52, 74, 99), *Sânî* (25, 617, 624), *Yakînî* (26), *Ümîdî*

Nüshanın istinsah tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte mecmuaya şiirleri alınan şairler için kullanılan ölüm kayıtlarından ve eserin başındaki kimi kayıtlarda bulunan tarihler, eserin XVI. yüzyılda tertip edildiğini göstermektedir.

Mecmuanın diğer nüshası İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nde T 739 numaraya, “*Mecmû'a-i Nezâ'ir*” adıyla kayıtlıdır. Ta'lik hatla yazılmış 280x200, 220x120 ölçülerindeki meşin ciltli nüsha, 17 satırlık 250 yapraktan oluşmaktadır. Diğer nüshadan daha geç bir dönemde istinsah edildiği anlaşılan nüshada 1360 şiir bulunmaktadır (Ayrıntılı bilgi için bk. Atik Gürbüz 2011/2).

⁴ Bu konu daha önce tarafımızdan bir yazıya konu edildiğinden burada tekrar ayrıntılı şekilde ele almayı gereksiz görüyoruz. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz: Atik Gürbüz 2011/1: 87-94.

⁵ Parantez içinde verilen sayılar mecmuadaki şiir numaralarını göstermektedir.

(19),” örneklerinde olduğu gibi başlıkta şairin mahlasına yer vermektir. Bunun yanında şairin gerçek isminin yer aldığı başlıklar da bulunmaktadır: Hazânî mahlasının yerine “*Abdî Beg İbn-i Ayas Paşa(626)*”, Rızâyî mahlasının yerine “*Müderri Kerîm Çelebi Efendi (755, 794)*”. Bu tür sunumlarda şairlerin isimlerinin ya da mahlaslarının yanına “*Celâl Beg (171, 556, 559)*, *İsmâ’il Beg (2 27)*, *Yahyâ Efendi (21, 55, 428)*, *Tevfik Efendi (435, 986)*, *Sâdık Beg (144, 214, 262, 847, 1083, 1423)*” örneklerinde olduğu şekilde “bey” ve “efendi” kelimelerinin ilave edildiği de olur.

Mecmuada 980 numaralı şiirde şairin mahlası yer almamaktadır ancak şiirin başlığında “*Defter-dâr Kaytas-zâde Ahmed Çelebi Efendi*” şeklinde şairin gerçek adı bulunmaktadır.

Bunların yanı sıra “*Mezâkî Süleymân Efendi (20,22)*” başlığında olduğu gibi şairin hem isminin hem de mahlasının yer aldığı örnekler de bulunmaktadır.

2. Mekânla İlgili Bilgiler: *Mecmûa-i Letâif*’te yer alan şiirlerin başlıklarından mekânla ilgili bilgilere de ulaşılabilmektedir. Eserde Adana, Bağdat, Bursa, Edirne, Girit, Hille, Karaman, Siroz, Tebriz gibi şehirlerle birlikte Haseki Sultan, Tahtakale, Üsküdar, Yedikule gibi İstanbul’un semtlerinin isimleri geçmektedir: “*Azîzî ez-Merdân-ı Kulle-i Heft (94, 251, 553, 878, 927)*, *Handânî-i Yeniçeri Müsta’mel-i Tahte’l-Kal’a (493, 1265)*, *Hüdâyî-i Hânende-i Mü’ezzin-i ‘Îmâret-i Haseki Sultân ‘Aleyhi’r-Rahme ve’l-Gufrân El-Mulakkab be-Gulâm-ı Şâdi Ya’ni Şenlik Oglanı (904)*”

Mecmûa-i Letâif’te mekân isimleri kimi zaman “*Rûhî-i Bagdâdî (23)*, *Ahdî-i Bagdâdî (29, 170, 202, 254, 276, 543, 732, 961, 1171, 1352)*, *Fürûgî-i Bursevî (509, 1037)*, *Keşfî-i Edirnevî (44, 126, 176, 459, 480, 490, 592, 1184, 1350)*, *Misâlî-i Edirnevî (60, 241, 288, 345, 497, 514, 791, 903, 952, 1063, 1198)*, *‘İlmî-i Karamânî (65)*, *Fuzûlî-i Hillevî (567)*, *‘İşkî-i Üsküdârî (1103)*” örneklerinde olduğu gibi şairin ismiyle veya mahlasıyla tamlama oluşturacak şekilde kimi zaman da “*Merhûm Lâzûmî Beg Atanevî (1101)*, *Keşfî Çelebi Edirnevî (621)*, *‘İlmî-i Dânişmend Karamânî (1100)*, *Zeynî-i Sirozî Dânişmend (587)*, *Mesîhî-i Ermenî-i Tebrîzî (522, 1110)*” örneklerindeki gibi şairin adı veya mahlasının yanında yer alan bir ek bilgiden önce ya da sonra gelmiştir.

“Genellikle mecmualarda bahsedilen mekânın şairin doğum yeri mi, çalıştığı yer mi yoksa öldüğü yer mi olduğu belirtilmez.” (Gürbüz 2011: 319). Ancak mecmuadaki başlıklar arasında yer alan “*Kâmî Efendi Ma’zûl ez-Kazâ-yı Edirne (895)*” ifadesi bize şairin hayatının hangi kısmında bu şehirde olduğuna dair ipucu vermektedir.

3. Zaman Tespitine İlişkin Bilgiler: *Mecmûa-i Letâif* te şairlerin yaşadıkları zaman dilimlerine ait bilgiler neredeyse yok denilecek kadar azdır. Sadece bazı başlıklardan hareketle dönem tespiti yapmak mümkün olabilmektedir. Mecmuada Sultan Selim'e ait üç şiir bulunmaktadır. Bunlardan birincisi mecmuanın da ilk şiirdir ve “*Sultân-ı Bahr u Ber Pâd-şâh-ı Heft-Kişver Halled-e'llâhu Mülkehu ve Ebede Saltanatehu (1)*” başlığını taşımaktadır diğeri ise “*Pâdişâh-ı Felek-Destgâh Halled-e'llâhu Mülkehu ve Ebede Saltanatehu (303)*” başlığını taşımaktadır. Bu başlıklardan hareketle şiirlerin mecmuaya alındığı dönemde sultanın hayatta olduğu anlaşılmaktadır. Ancak Sultan Selim'e ait olan üçüncü ve son şiirin başlığı “*Merhûm Sultân Selîm Bahâdır Hân Ebu'l-Gâzî Rahime'llâh (519)*” tır ve bu başlıktan aradan geçen sürede sultanın vefat ettiği anlaşılmaktadır. Selim'den sonra tahta geçmiş olan Kanûnî Sultan Süleyman için kullanılan başlıklarda da “merhûm” ifadesi yer almaktadır: “*Merhûm Sultân Süleymân Han 'Aleyhi'r-Rahme ve'l-Gufrân (545)*, *Merhûm Pâdişâh-ı Gâzî Sultân Süleymân Hân 'Aleyhi'r-Rahme ve'l-Gufrân (1068)*, *Ez-ân Merhûm Pâdişâh-ı Gâzî Hân Sultân Süleymân 'Aleyhi'r-Rahme ve'l-Gufrân (1111)*”.

Burada gözden kaçırılmaması gereken nokta, zaman tespitine imkân tanıyan bu gibi bilgilerin mecmuaların oluşumuyla ilgili önemli ipuçları vermesidir. Yukarıdaki bilgilerden hareketle eserin birkaç insan ömrüyle ifade edilebilecek uzun bir süreçte derlendiği anlaşılmaktadır.

Yine Bâkî'ye ait bir şiirde “*Bâkî Efendi Selleme'llâhü Te'âlâ (76)*” ve Su'ûdî'ye ait bir şiirde “*Su'ûdî Efendi Selleme'llâhü Te'âlâ (77)*” başlığının bulunması bize şairlerin yaşarken şiirlerinin mecmuaya alındığını göstermektedir. Bu bilgiler hem mecmuanın tertip edildiği zaman diliminin tespiti konusunda hem de mecmuada geçen zamanla ilgili kavramlar konusunda bize fikir vermektedir.

Doğrudan bir tarihe gönderme yapması bakımından şu başlık ilgi çekicidir: “*Zekerîyyâzâde Yahyâ Efendi Rûmîli Kâzî'askeri İken Söyledükleri Gazeldür 1018 (424)*”. Mecmuada tarih bilgisi taşıyan başka bir başlık yer almamaktadır.

4. Şairlerin Ölümleri İle İlgili Bilgiler: *Mecmûa-i Letâif* te yer alan şiirlerin başlıklarında şairlerin ölüm tarihleri ile ilgili bilgilere rastlanmamaktadır. Ancak eser oluşturulduğu sırada hayatta olmayan şairlerin şiirlerinin başlıklarında yer alan “merhûm” ibaresi bize bu şairlerin eser tertip edildiği sırada hayatta olmadıklarını göstermektedir. Bu başlıklardan şairin daha önce öldüğü anlaşılmakta ancak ölüm tarihinin tespiti mümkün olmamaktadır.

Eser oluşturulduğu sırada ölmüş olan şairlerle ilgili bazı başlıklar şunlardır: *Merhûm u Magfûr Nişânî Beg Rahime'llâhü Te'âlâ (2, 146,*

161, 274, 336, 367, 462, 531, 808, 838, 1161), *Merhûm Kâzî Nev'î* (9), *Merhûm Şuhûdî* (141, 165, 207, 279, 350, 632, 918, 1077, 1158), *Merhûm Rûhî-i Tâze* (216, 235, 784, 989), *Merhûm Yakîniyyü'l-Kâzî* (153, 275, 312, 324, 487, 586, 712, 864, 1000, 1027, 1278) gibi.

Bu bilgilerin yanı sıra mecmuanın Bursa nüshasında yer alan altı şiirin başlığının yanına farklı bir yazı ve kalemle şairlerin ölüm tarihlerine dair aşağıdaki bilgiler not edilmiştir: “‘*Ulvî Çelebi ez-Za’ım-i ‘Âlî-Mikdâr* (4)” başlığının yanına “‘*Ulvî-i Za’ım ‘Alî Beg* tokuz yüz seksen altıda fevt olmuşdur.”; “‘*Sipâhî Beg* (6)” başlığının yanına “‘*Sipâhî Beg* 1014’de fevt olmuşdur.”; “‘*Gubârî-i Terzûk-Gûy* (7)” başlığının yanına “‘*Gubârî* 982’de fevt olmuşdur.”; “‘*Bâkî Çelebi Müderris* (8)” başlığının yanına “‘*Târîh li-Hâdî-i Bagdâdî: Bâkî Efendi* gitdi ‘*ukbâya bin sekizde*”, “‘*Merhûm Kâzî Nev'î* (9)” başlığının yanına “‘*Nev'î Efendi* merhûm bin yidide fevt olmuşdur. *Târîh-i ‘Atâ’î Çelebi: Cinân gülzârını cây itdi Nev'î*”; “‘*Hâtemî Beg* (11)” başlığının yanına “‘*Hâtemî Beg* 1004’te fevt olmuşdur. *Târîh-i Hâdî: Hâtemî tevbe vü tevfiikle irdi ecel / N’ola ger târîh olursa ana hatm-i bî-bedel*”

5. Aile, Soy ve Akrabalık İlişkilerine Dair Bilgiler: *Mecmûa-i Letâif*’te aileye, soya ve akrabalık ilişkisine dayanan başlıklar da bulunmaktadır. Bu başlıklarda, “‘*Re’yî Birâder-i ‘Ulvî-i Dânişmend* (110, 138,212), *Birâder-i Merhûm Yakînî Çelebi* (715), *Merhûm Nâziükî Birâder-i Kâzî ‘İşretî* (1099); ‘*Abdî Beg İbni Ayas Paşa* (626); *Baba Nâlişî-i Ebu’l-‘Ubeyd* (797, 960); *Dîvâne Husrev Çelebi Yeniçeri Beg-zâde* (574), ‘*Abdü’l-Kerîm-zâde Mehmed Hilmî ki Kâzî ‘Asker-i Anadolu Bûd* (305), *Zekeriyâ-zâde Yahyâ Efendi Rûmili Kâzî’askeri İken Söyledükleri Gazeldür* 1018 (424), *Tâcî-zâde Ca’fer Çelebi* (569), *Re’yî-i Dânişmendü’l-Meşhûr be-Derzî-zâde*(785), *Merhûm Dânişiyü’l-Kâziyyü’l-Meşhûr be-Süleymânegî-zâde* (824), *Hakîm Sâni’iyyü’l-Meşhûr be-‘Attâr-zâde* (938), *Defter-dâr Kaytas-zâde Ahmed Çelebi Efendi* (980)” örneklerinde olduğu gibi ailenin herkesçe tanınan bir ferдинin adı anılmıştır.

Bunların dışında “‘*Sânî Beg Hem-Meşreb-i Kâzî Sâbirî* (911), *Sipâhî Beg Hem-Meşreb-i Kâzî Sâbirî* (912)” gibi arkadaşlık ilişkilerine değinen başlıklar bulunmaktadır.

Mecmuada soyla ilgili başlıklar arasında “‘*Seyyid*” unvanının kullanıldığı ve soyu Hz. Muhammed’e dayananların belirtildiği başlıklar da yer almaktadır: “‘*Muhtârî-i Seyyid* (92, 177, 233, 252, 355, 642, 752, 968, 1208), *Âlî-i Seyyid* (232, 972, 1313), *Resûlî-i Seyyid* (191, 811, 968, 974, 984)”

Hakaret amacıyla aile ve soy ilişkilerinin söz konusu edildiği başlıklarla da karşılaşmaktadır: “‘*Ahdî-i Çingâne* (848), ‘*Ahdî-i*

Çingâneğân-ı Bagdâd (628, 647, 748) ‘*Avreti Rûspî Kız Karındaşı Kahbe Kendisi Gîdî Siyâmî-i Remmâl* (297)’ gibi.

Ayrıca şairleri ayırt etmek amacıyla “*Murâdî-i Bagdâdî ‘Acem* (1367), *Ferdî-i ‘Acem* (605, 1366), *Mesîhî-i Ermenî-i Tebrîzî* (522, 1110), *‘İlmî-i Türk* (245, 1153), *Şükrî-i Dânişmend Türk* (376, 423, 472, 582, 720, 814, 866, 1179)” başlıklarında olduğu şekilde şairin milliyetine dair bilgiler de bulunmaktadır.

6. Şairlerin Meslekleri İle İlgili Bilgiler: *Mecmûa-i Letâif* te en çok bilgi verilen konu şairlerin meslekleri olmuştur. Bu çerçevede müderris, kâzî, hatîb, dânişmend, vâiz, silâhdâr, yeniçeri, muîd, mülâzım, kâtib, mîr-livâ, çavuş, cüz-hân, zaîm, sipâhi, imâm, kâzî asker, sahhâf isimleri geçmektedir: “*Bâkî Çelebi Müderris* (8, 109, 217, 225, 237, 293, 560, 589, 651, 787, 883, 1071, 1417), *Sâfî Efendiyyü’l-Kâzî Selleme’llâhü Te’âlâ* (78), *Sebzî-i Hatîb* (10, 51, 119, 749, 970, 1095, 1412), *Merâmî ez-Küttâb-ı Dîvân* (14, 179, 199, 645, 758, 855, 868, 898, 975, 1054), *Bekâyî-i Dânişmend* (27, 95, 130, 152, 340, 363, 383, 420, 482, 550, 606, 708, 756, 977, 1001, 1023, 1105, 1116), *Behiştî-i Vâiz* (49, 1087), *Hamîdî Beg ez-Silâhdârân* (250, 454, 763), *Husrev-i Yeniçeri Dîvâne* (72, 574, 827)” gibi.

Ancak şairlerin hangi yıllar arasında bu meslekleri icra ettikleri, bu mesleğe ne zaman başladıkları ya da meslekten ne zaman ayrıldıkları gibi ayrıntılı bilgiler bulunmaz. Ancak mecmuanın Bursa nüshasında “*Hâtîfî-i Dânişmend* (89)”, “*Bekâyî-i Dânişmend* (130)” şeklinde başlıklandırılmış olan şiirler, İstanbul nüshasında *Hâtîfiyyü’l-Kâzî*, *Bekâiyyü’l-Kâzî* şeklinde kaydedilmiştir. Bu da nüshaların istinsah edildiği tarihler arasında Hâtîfî ve Bekâyî’nin mesleklerinde bir ilerleme kaydettiklerini göstermektedir.

7. Şairlerin Ait Oldukları Zümreler İle İlgili Bilgiler: *Mecmûa-i Letâif* te şairler hakkında bilgi verilen diğer bir konu ise şairlerin bağlı oldukları tarikatlarla ilgilidir: “*Yümnî-i Mevlevî* (317, 1312), *Şâlî-i Mevlevî* (1374), *Ârâmî-i Mevlevî* (1104, 1375)” gibi.

Ayrıca şairlerin tasavvufî mertebe ve makamlarına işaret eden “derviş, dede, şeyh” gibi kelimelerin eklendiği başlıklar bize bu konu hakkında bilgiler vermektedir: “*Rindî-i Dervîş* (43, 1372), *Haydarî-i Dervîş* (234, 542, 1085), *Kevserî-i Abdâl* (750), *Nâsî-i Abdâl* (1123), *Baba Nâlişî-i Ebu’l-‘Ubeyd* (797, 960), *Haydarî-i Kalender* (633), *Baba Bî‘atî-i Kalender* (41, 131, 607, 762, 1115, 1377, 1396)” gibi.

8. Şairlerin Fiziksel Görünümleri İle İlgili Bilgiler: *Mecmûa-i Letâif* te şairlerin fiziksel özellikleriyle ilgili bilgi içeren çok fazla başlık bulunmamaktadır. Var olan başlıklardaysa şairlerin görme özellikleriyle

ilgili değerlendirmeler dikkati çekmektedir: *Nâlişî-i Yek-Çeşm* (35, 106, 125, 260, 599, 797, 1150, 1373), *Sabâyî Beg Yek-Çeşm* (38, 190, 698, 948, 1249), *Helâkî-i Kûr* (564)” gibi.

Ancak bu tarz başlıkların yanı sıra alay ve aşağılama amacı güden aynı zamanda şairin fiziksel özelliklerine dair bilgiler taşıyan başlıklarla da karşılaşmaktayız: “*Gınâyî Çelebi-i Keçel-ser* (700), *Murdâr-Sûret Çepel-Reftâr* (879)” gibi.

Ayrıca eser oluşturulduğu sırada şairlerin yaşları hakkında bilgi sahibi olabileceğimiz *Hâlî Beg Pîr* (1246, 1409), *Kevserî-i Cevân* (479, 601, 778, 967, 1034), *Misâlî-i Cevân* (697) gibi başlıkları buraya almak yerinde olacaktır.

9. Edebî Değerlendirmeler: *Mecmûa-i Letâif*'te eser ve yazar üzerine edebî değerlendirmelere yer veren başlıklar da bulunmaktadır. Bu başlıkların tamamında olumsuz bir tavırla karşılaşılmaktadır. Hicve varan bu değerlendirmelerde şairler için “çok ve boş söz söylemek” anlamlarına gelen “terzîk”, “zevâid”, “pür-gû” kelimeleri kullanılmıştır: “*Terzîk-Gûy Gubârî-i Koca* (1070), *Semtî-i Terzîk-Gûy ez-Sipâhiyân-ı Sultân Murâd Han* (1370), *Hây Gidi Siyâmî Hây Terzîk-gûy Siyâmî Hây Rencûr Siyâmî* (524, 781), *Mühmelât-Eş'âr Terzîkât-Güftâr Leffâf Şûm-ı Bî-İnsâf-ı Mezmûm A'nî Siyâmî-i Pür-Kabâhat Âkil-i Necâset Halâ-Tabî'at Murdâr-Sûret Çepel-Reftâr* (879), *Emânî-i Kâtib-i Pür-gû* (85); *Zevâ'id-Gûy Gubârî-i Köhne-i Rûzgâr Rast* (875)” gibi.

Mecmuada yer alan bu tarz değerlendirmelerde en çok Siyâmî'nin eleştirildiği dikkati çekmektedir: “*Siyâmî-i Bed-Eş'âr* (142, 555), *Herze-Güftâr* (820,875), *Şâir-i Haric ez-Defter* (469)” gibi.

Bu edebî değerlendirmeler içinde iki tanesi dikkat çekicidir. Bunlardan birincisi Şükrî hakkında, onun yaptığı bir benzetmenin garabeti üzerine yapılmış olan bir değerlendirmedir: “*Şükrî-i Dânişmend Türk ki Şâh-ı Güli Çobanların Toyakasına Teşbih İtmışlerdür.* (720)”, diğeri ise Siyâmî için onun asrının Husrev ve Hakan'ı olduğunu söyleyerek kinaye yoluyla yapılmış olan değerlendirmedir: “*Şâ'irân-ı Üstâd-ı Zamân 'Asrının Şi'rde Dil-âvîzi [Husrev] u Hakanü'l-Mülakkab Siyâmî Dıraht-ı Çeşm-i Düşmenân* (1428)”

10. Mizahî Değerlendirmeler: *Mecmûa-i Letâif*'te yer alan şair kadrosunun birbirini tanıyan, aynı edebî muhitte bulunan şairler olduğu anlaşılmaktadır ve birbirlerine nazire olarak yazdıkları bu şiirlerde alaylı ifadelerle karşılaşılmaktadır. Bu alay ifadelerinin bazen aşağılamaya hatta hakarete varan tarafları da bulunmaktadır.

Bu mizahî değerlendirmeler şairlerin edebî yönleriyle, fiziksel özellikleriyle, kişilikleriyle, yaşadıkları bir olayla, aile ve soylarıyla

ilgilidir. Ancak burada dikkati çeken bu değerlendirmelerin eleştiri sınırlarının dışına çıkarak hakarete kadar varmış olmasıdır. Bu konu tarafımızdan daha önce bir yazıda değerlendirildiğinden tekrara düşmemek için burada birkaç örnekle yetinmeyi uygun gördük (Bu konuda ayrıntılı bilgi bkz. Atik Gürbüz 2011/1: 87-94).

Emânî-i Madrûb Be-Çûb-ı Câr-ûb (192), *Merhûm Selmân Boka Düşdi* (228, 249, 285, 653, 1091, 1177) başlıkları Emânî'nin süpürge sapıyla dövülmüş olması ve Selmân'ın pisliğe düşmesi olaylarını hatırlatmak ve onları alaya almak için kullanılmıştır.

SONUÇ

Mecmualar her ne kadar doğrudan biyografik bilgi vermek amacıyla oluşturulmamış olsalar da tezkirelerden daha geniş bir şair kitlesini içerdikleri için kaynaklarda hiç adı geçmeyen şairleri gün yüzüne çıkarır. Ayrıca yukarıda belirttiğimiz üzere şairin kimliği, ailesi, çevresi, mesleği, hayatının çeşitli dönemlerine ilişkin zaman ve mekân bilgileri gibi tanıtıcı bilgiler verebilir. Bu bilgiler kimi zaman müretteple aynı edebî muhitten olmakla başka kaynaklarda bulamayacağımız tarzda, onu gündelik yaşamın içinden bir insan olarak tanınmamıza imkân verecek nitelikte olabilir.

Bütün bunların dışında mecmuaların şair biyografilerine yaptığı en önemli katkı, onların edebî kişiliklerinin tespit edilmesi sürecinde sundukları bilgilerdir. Biyografinin bir yönü, kişinin yaşam serüveninin aydınlatılması ise diğer bir yönü de onun edebî kimliğinin ortaya çıkarılmasıdır. Bu noktada mecmualar, şairlerin ürettikleri edebî malzemenin hedef kitle tarafından ne düzeyde tüketildiğini, karşılık bulduğunu, bu algılamanın yüzyıllar içerisindeki değişiminin ne şekilde olduğunu tespit etmemize imkân tanıyacak ilk elden en önemli ve en canlı kaynaklardır. Meşk yöntemiyle varlığını ve devamlılığını sağlayan bir gelenek olan divan şiirinin üreticileri konumundaki şairlerin de birbirleriyle olan etkileşimlerini yine bu çerçevede mecmualardan özellikle de nazire mecmualarından takip edebilmek mümkündür. Bu yönleriyle mecmualar, her ne kadar biyografik bilgi sunmak amacıyla hazırlanmamış olsalar da şairlerin biyografilerine yapabilecekleri katkılar düşünüldüğünde, biyografi çalışmalarında göz ardı edilmemesi gereken eserlerdendir.

KAYNAKÇA

AKSOYAK, İsmail Hakkı (2011), "Tezkirelerden Kefeli Hüseyin'in Sevânih Adlı Fal Kitabına Osmanlı Yazılı Kaynaklarında Biyografi Tutkusu", *Prof. Dr. Mustafa İsen Adına Uluslararası Klasik Türk Edebiyatında Biyografi Sempozyumu Bildirileri Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara, s. 15-55.

- ATİK GÜRBÜZ, İncinur (2011/1), “Bir Şiir Mecmuasındaki Hicivli Söyleyişler”, *Turkish Studies*, Volume 6, Issue 2, s. 87-94.
- ATİK GÜRBÜZ, İncinur (2011/2), *Mecmû‘a-i Letâif*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Ankara.
- AYDEMİR, Yaşar (2011), “Biyografi Kaynağı Olarak Mecmualar”, *Prof. Dr. Mustafa İsen Adına Uluslararası Klasik Türk Edebiyatında Biyografi Sempozyumu Bildirileri Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara, s. 87-100.
- GÜMÜŞ, Nevin (2005), “Türk Tarih ve Edebiyatına Dair Değerlendirilmemiş Kaynaklardan Bir Mecmua Örneği: Tuhfe-i İsmâiliye”, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, S. 18, s. 129-162.
- GÜRBÜZ, Mehmet (2011), “Biyografik Değer Bakımından Şiir Mecmuaları”, *Prof. Dr. Mustafa İsen Adına Uluslararası Klasik Türk Edebiyatında Biyografi Sempozyumu Bildirileri Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara, s.315-328.
- İSEN, Mustafa (1997/1), “XVI. Yüzyıl Sonuna Kadar Osmanlılarda Biyografi Geleneği”, *Ötelerden Bir Ses–Divan Edebiyatı ve Balkanlarda Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler*, Akçağ Yayınları, Ankara, s.1-27.
- İSEN, Mustafa (1997/2), “Tezkire”, *Ötelerden Bir Ses–Divan Edebiyatı ve Balkanlarda Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler*, Ankara, s. 28-36.
- KÖKSAL, M. Fatih (2011), “Biyografik Kaynak Olarak Şiir Mecmuaları ve Kastamonulu İshâk-zâde Fevzi Mecmuası”, *Prof. Dr. Mustafa İsen Adına Uluslararası Klasik Türk Edebiyatında Biyografi Sempozyumu Bildirileri Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara, s. 449-468.
- KUT, Günay (1986), “Mecmua”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, Dergâh Yayınları, C. 6, s.170-174.
- ZÜLFE, Ömer (2011), “Biyografik Bilgiler Açısından İki Nazire Mecmuası”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 4, S. 18, s. 151-169.